

<https://doi.org/10.62837/2025.10.182>

BABAYEVA MEHRIBAN İSA QIZI
İD:0009-0002-8744-0780
Azərbaycan İdman Akademiyası
mehriban.babayeva@sport.edu.az

AZƏRBAYCAN DİLLİ ÖYRƏNCİLƏRƏ İNGİLİS DİLİ LEKSİKASININ ÖYRƏDİLMƏSİ: Çətinliklər və Metodlar

Xülasə

Lüğət dilin əsasını təşkil edir və tipik dil öyrənməsində çox vacibdir. Lüğət ingilis dili tədris prosesinin vacib bir hissəsidir. İnsanların şifahi qarşılıqlı əlaqəsində ən yüksək səviyyədə əhəmiyyət daşıdığı üçün çox təsirli bir ünsiyyət vasitəsidir. Lüğət öyrənməsinin əhəmiyyəti müəllimlər üçün də bəzi çətinliklər yaradır. Onlar tədris proqramlarının bu qədər sözün mənimsənilməsinə hansı yollarla təkan verə biləcəyini bilmək istəyirlər. Həmçinin, ingilis dilində mükəmməl olmaq, ikinci və xarici dil öyrənənlərin və hətta ana dili olanların lüğət ehtiyatını bilməsindən asılıdır. Lüğət ehtiyatının inkişaf etdirilməsi dinamik olsa da, xüsusən də ingilis dili ana dili olmayan tələbələr üçün bir sıra problemlər yaradır. Lüğət ehtiyatı az olan tələbələr ali təhsil səviyyəsində dil bacarıqları, dilçilik, ədəbiyyat və tərcümə ilə bağlı kurslarda zəif akademik göstəricilər göstərməyə meyllidirlər. İngilis dili lüğətinin tədris prinsiplərinə gəldikdə isə, lüğət formalarının nəyi öyrətməli olduğu və onların necə öyrədildiyi prinsiplərinin izahı vacibdir. Öyrətiləcək lüğət aspektlərini nəzərə almaq vacibdir, çünki bu, lüğətin tədrisindən ayrıdır və bu, onun məqsədlərinə və tələbələrin ehtiyaclarına uyğundur.

Açar sözlər: ünsiyyət bacarığı, sintaksis, tədris texnikası, lüğət ehtiyatı, bədən dili, vizual alətlər

Ünsiyyət bacarıqları ingilis dilinin mənimsənilməsinin vacib bir hissəsidir və effektiv ünsiyyət üçün təməl rolunu oynayır. İngilis dilini öyrənən Azərbaycanlılar üçün nitq bacarıqlarına yiyələnmək, lüğət bacarıqlarının inkişafı, Azərbaycan və İngilis dilləri arasındakı əhəmiyyətli linqvistik fərqlər, eləcə də dil öyrənməsinə təsir edən mədəni və təhsil amilləri səbəbindən unikal çətinliklər yaradır. Türk dili olan Azərbaycan dili, sintaksis, lüğət və cümlə quruluşu baxımından ingilis dilindən xeyli fərqlənir. Bu da fikirlərin ardıcıl ingilis cümlələrinə çevrilməsində çətinliklərə səbəb ola bilər. Bu çətinliklər, ənənəvi metodların həmişə xarici dildə qabaqcıl yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün lazımı dəstəyi təmin etməyə biləcəyi Azərbaycandakı təhsil təcrübələri ilə daha da çətinləşir.

Həm müəllimlər, həm də araşdırmaçılar Azərbaycanlı tələbələr arasında nitq bacarıqlarının artırılması ilə bağlı çətinliklər və potensial həll yolları barədə dəyərli

fikirilər bildirdilər. Müəllimlər tez-tez şagirdlərin nitq qabiliyyətlərinə inamsızlıq göstərdiklərini və bu da şifahi şəkildə aparılan tapşırıqların həvəssizliklə nəticələne biləcəyini qeyd etdilər. Onlar həmçinin şagirdlərin Azərbaycan dilindən ingilis dilinə tərcüməyə həddindən artıq etibar etmələrinin ingilis dilində təbii nitq səlissiyinin inkişafına mane olduğunu qeyd etdilər. Digər tərəfdən, şagirdlər ingilis dili qrammatikasının mürəkkəbliyindən və fərqli ritorik üsluba uyğunlaşmağın çətinliyindən məyusluqlarını ifadə etdilər.

Bu günə qədər leksika mənimsənilməsi əsasən digər dil bacarıqlarının tətbiqindən asılı olmuşdur. Lakin bunun müvafiq lüğət genişləndirilməsinə nail olmaq üçün yetərli olmadığı göstərilmişdir. Əgər biz şagirdin səlissiyinə diqqət yetiririksə və şagirdlərdən ana dilinə bənzər və sərbəst ifadələr eşitmək istəyiriksə, lüğətin öyrədilməsi əsas məsələlərdən biridir. Düzgün lüğət və funksional dil onların ana dilində danışanlarla eyni səviyyədə olmalarına, düzgün başa düşülmələrinə və geniş ifadələr işlətmələrinə imkan verir. [1,77]Lüğət birbaşa təhsil və çoxlu sayda keyfiyyətli məlumat vasitəsilə daha yaxşı mənimsənilməlidir. İkinci dil nəzəriyyələrinin sonlarını nəzərə alaraq, şagirdlərə yeni hədəf lüğətini necə təklif etməli olduğumuzu və ya daha dəqiq desək, daha yaxşı başa düşmək və mənimsəmək üçün hansı üsulları təqdim etdiyimizi təklif edə bilərik. Bu sahədə aparılan araşdırmalar yeni lüğətin daha yaxşı başa düşülməsinin bütün mümkün metodlarını təqdim etmək və təsnif etmək, onu təkmilləşdirmək üçün strategiyalar təqdim edir. Təklif olunan tədris metodologiyası öyrəncilərin maraqlı, çətin və məlumatverici bir şəkildə tədris prosesinə cəlb olunmasına imkan yaradır və digər tərəfdən, müəllimlərin məqsədə çatmasına stimül verir. [3,48]

Leksikanın mənimsənilməsi digər dil bacarıqlarına əsaslanır, lakin bu belədir ki lüğətin genişləndirilməsi üçün kifayət deyil. Düzgün lüğət və funksional dilin öyrədilməsi insanlara səliss danışmağa, doğma danışanları başa düşməyə və geniş nitq söyləməyə kömək edir. Lüğət birbaşa öyrənmə və böyük miqdarda keyfiyyətli giriş vasitəsilə daha yaxşı əldə edilməlidir. Şagirdlər ümumiyyətlə leksika və qrammatik əlaqə ilə bağlı çətinliklərlə üzləşirlər və şübhəsiz ki, lüğəti öyrənməyə çalışarkən ən çox rastlaşdıqları problemlər anlama, istehsal və tanınma sahəsindədir. Əksər müəllimlər qrammatik qanunları və qaydaları öyrənməyə və lüğətə daha az əhəmiyyət verməyə diqqət yetirirlər, lakin şübhəsiz: "Qrammatika olmadan fikri az çatdırmaq olar, lakin lüğət olmadan heç nə çatdırmaq mümkün deyil" [6, 118]. Bizə yeni lüğətin başa düşülməsini yaxşılaşdırmaq üçün müxtəlif üsulları təqdim və təsnif edilir və onun genişləndirilməsi üçün strategiyalar təklif edilir. Bütün bu üsullar həyati və praktikdir.

Nəzərə alınmalı olan növbəti addım yeni lüğətin öyrədilməsi üçün hansı dərş formalarının istifadə oluna biləcəyidir və burada sinif səviyyəsi, şagirdlərin məlumatlılığı və materialların uyğunluğu da vacibdir. Bütün bu fəaliyyətlər hədəf lüğət vahidlərini uzunmüddətli yaddaşa köçürməzdən əvvəl qısamüddətli yaddaşa

yeni əşyaların saxlanması ilə nəticələnir və nəzərə alınmalı əsas məqamlardan biri də istehsal olunan materialların həqiqiliyidir. Bəzi qabaqcıl tələbələr qrammatika və ümumi lüğəti bildiklərini düşündükləri və daha çox yeni biliklərin əldə etməyin zəruriliyini görmədikləri üçün motivasiyadan məhrumdurlar, burada müəllimin rəhbərliyi vacibdir. Əgər onlar yalnız qrammatikanı əsas söz ehtiyatı ilə birlikdə yenidən nəzərdən keçirərsələr, bu, onları sıxışdıracaq və nitqlərini qeyri-təbii səs elementləri ilə doldurmağa meyillənəcəkdir.

Lüğətin Tədris Texnikaları. Lüğət savadın öyrədilməsinin mühüm aspekti və onların strukturu (morfologiyası), istifadəsi (qrammatikası), mənası (semantikasası) və digər sözlərlə əlaqə (söz/semantik əlaqə) daxil olmaqla, sözlərin biliyinə diqqət yetirir.

Lüğətin öyrədilməsi incə bir məqsəddir, çünki o, sözün başa düşülməsini müəyyən edir və bütün mətnin başa düşülməsi ilə məşğul olur. ESL sinifində olduğumuz zaman tapşırıq daha da çətinləşir. Burada yeni hədəf lüğəti çevik və ən başa düşülən şəkildə təklif edilməlidir. Verilən hədəf sözün əsas fikrinə gəlmək üçün ən yaxşı yanaşmalar mənanın müxtəlif vasitələrlə çıxarılması və çatdırılmasıdır. Bu vasitələr lüğətin öyrənilməsinə kömək ola bilər:

Sinonimlərin verilməsi

Antonimlərin verilməsi

Vizuallardan istifadə: şəkillər/şəkillər/şəkillər

Bədən dilindən istifadə: mimika/jest

Reallığa işarə edir

Yeni hədəf lüğət hazırlayarkən müəllimlər bütün bu üsullardan istifadə edə bilər və ya bəzilərindən istifadə edə bilər və ya sinifin yeni sözün mənasını təxmin etdiyini və onu düzgün başa düşdüyünü başa düşdükdə dayana bilər.[2,15] Bu, sinif səviyyəsindən, tələbələrin məlumatlılığından və həssaslığından asılıdır. Lakin əgər müəllim bu vasitələrin kifayət etmədiyini düşünürsə və tələbələrin istifadə edə biləcəyi sözü daha yaxşı başa düşmək üçün daha çox aydınlaşdırmaya ehtiyacı var:

Mətn/kontekst

Zərəfatlar (əgər sinif səviyyəsi bu imkan verirsə)

Yarımqı cümlələr

Bu fəaliyyətlər tələbələrin öyrənmə prosesində daha çox idrakla məşğul olmasına imkan verir, bunlar vizualların göstərilməsi, mimika və ya parafrazın göstərilməsi üçün daha çox vaxt tələb edə bilər, lakin sözləri düzgün başa düşəndən sonra daha yaxşı yadda saxlanılır.[4,400-401]

Sinonim və antonimlərin misallarında biz prosesin praktikada necə işlədiyini təqdim etmək istərdik. Məsələn: əgər hədəf sözümüz “big” sifətidirsə, biz mümkün qədər çox sinonimlər yarada bilərik: huge, enormous, great, və s. Təklif olunan sinonimlər ideal olaraq qrupun bacarıq səviyyəsi və əvvəlki bilikləri nəzərə alınmaqla təklif edilməlidir, hətta sinfi tədris prosesinə cəlb etmək, onları öz-özünə

başla düşməyə və digər tərəfdən mümkün qədər daha yaxşı anlamaq və təcrübə etmək üçün sinfi daha yaxşı başa düşmək və tətbiq etmək təklif edə bilərik. eyni sifətin antonimləri, məsələn: kiçik, kiçik, kiçik, kiçik və s. Burada parafraz da mənanı anlamaqda mühüm rol oynaya bilər.

Onu da nəzərə almalıyıq ki, məşhur sinonimlərin köməyi ilə sözləri öyrənmək sinonimləri olmayan sözləri öyrənməkdən daha asan ola bilər, çünki tələbələr sözün mənasını və söz birləşmələrini məlum sinonimlərdən daha az rast gəlinənlərə köçürə bilərlər. Stuart Webb-ə görə, "Qeyri-sinonimi öyrənərkən, L2 öyrənənlər bu sözü öyrənməyə kömək etmək üçün həmin maddə haqqında öz birinci dil L1 biliklərini və qarşılaşdıqları kontekstdəki məlumatlardan istifadə edirlər" [5, 121]. Məlum sözlərin sinonimlərini öyrənməyin əlavə üstünlüyü qeyri-sinonimləri öyrənməkdən daha sürətli ola bilər, çünki öyrənənlər məlum sinonimlərdən əhəmiyyətli lüğət bilikləri əldə edə bilərlər.

Lüğət öyrənmə prosesində vizualların faydasını reallıq və şəkillər vasitəsilə izah etmək istərdik. Təcrübə ilə təsdiqlənir ki, bütün səviyyələrdə öyrənənlər reallığın köməyi ilə yeni söz və ifadələri daha aydın və asanlıqla yadda saxlayırlar. Sınıf avadanlığı, paylama materialları və s. kimi mövzular bununla yaxşılaşır üsul. Hətta bu texnika ilə tədris prosesi çox əyləncəlidir, əyləncəli və səs-küylü olur və tələbələr tərəfindən daha çox iştirak və cəlb olunur. Şagirdlərdən obyektləri adlandırmağı xahiş edərək, lüğəti yenidən nəzərdən keçirmək üçün realiyadan da istifadə edə bilərik. Nəticə etibarilə, bu üsul tələbələrin mənasını dərhal qavramasına imkan verən olduqca faydalı görünür. Reallıqdan fərqli olaraq, çoxlu sayda şəkil və şəkillər var və müxtəlif internet resurslarının (çap şəkilləri, slaydlar və s.) köməyi ilə əldə etmək asandır. Mənanı dərhal aydınlaşdırır və öyrənənlərə təsəvvür etmək, yaradıcılıq qabiliyyətlərindən istifadə etmək və daha uzun düşünmək şansı verir.

Lüğət öyrəndərkən qeyd etmək istədiyimiz digər mühüm texnika bədən dilidir. Bədən dili müəllimlərə şagirdlərlə münasibətlərini yaxşılaşdırmağa kömək edir, digər tərəfdən isə duruş, jest, mimika və mimikanı lüğət tədrisi prosesində əlavə vasitə kimi qəbul edə bilərik. Müəllimlər vəziyyətə uyğun olaraq hər cür bədən dilindən (göz təması, jest, duruş, mimika və s.) və ya bəzilərdən istifadə edə bilərlər. Məsələn: nömrələməyi öyrətmək üçün müəllim 1-dən 10-a qədər rəqəmləri göstərmək üçün ovuc və barmaqlarından istifadə edə bilər. Jest köməyi ilə şagirddən müəyyən söz və ifadələri çıxarmaq asandır, jest və mimika ilə praktiki fəaliyyətə daxil ola bilərik, məsələn: dialoqda iki nəfər bir-biri ilə ilk dəfə görüşəndə, tələbələrin əl sıxması, tələbələrin real həyatda müştəridən şikayət etməsi və ya söhbət etdiyimiz zaman müəllimdən şikayət etməsinə şərait yaradırıq. üzr istəmək, şok və ya vəziyyətə uyğun hər hansı reaksiya ifadə etmək üçün dil və jest.[7,78]

Hədəf lüğət vahidlərini uzunmüddətli yaddaşa köçürməzdən əvvəl yaddaş və diqqət yetirilməli olan əsas məqamlardan biri də istehsal olunan materialların həqiqiliyidir. Bəzi qabaqcıl tələbələr qrammatika və ümumi lüğəti bildiklərini

düşüdükləri və daha çox yeni maddələr əldə etməyin zəruriliyini görmədikləri üçün motivasiyadan məhrumdurlar, burada müəllimin rəhbərliyi vacibdir. Təklif olunan tədris metodologiyası tələbələrə maraqlı, çətin və informativ öyrənmə prosesinə cəlb edəcək, onların lüğət ehtiyatını artıracaq və tədris prosesini zövqlü və stimullaşdırıcı edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Dewey, J. 1897. "My pedagogical creed", school journal, vol.54, 77.
2. Fisher, D., & Frey, N. 2008. Word wise and content rich: Five essential steps to teaching academic vocabulary. Portsmouth, NH: Heinemann. 2008, 14-122.
3. Vargo, Mari, & Laurie, Blass. 2018. PATHWAYS: Reading, Writing, and Critical Thinking, National Geographic Learning, Second Edition. 2018, 48-105.
4. Schmidt, N. 2000. "Key concepts in ELT: Lexical chunks." ELT Journal 54 (4), 2000, 400-401.
5. Webb Koran, Stuart. 2007. Reading in a Foreign Language, "The effects of synonymy on second-language vocabulary learning", volume 19, 2007, 2-7, 120-136.
6. Wilkins, David A. 1972 Linguistics in Language Teaching. Cambridge, MA: MIT Press.
7. Workman, G. 2006. Concept Questions and Time lines. Chadburn Publishing.

TEACHING ENGLISH VOCABULARY TO AZERBAIJAN LANGUAGE STUDENTS: Challenges and Methods

Babayeva Mehriban Isa

Azerbaijan Sports Academy

Teacher

mehriban.babayeva@sport.edu.az

SUMMARY

Vocabulary is the basis of language and is very important in typical language learning. Vocabulary is an important part of the English language teaching process. It is a very effective means of communication because it is of the highest importance in oral interaction between people. The importance of vocabulary learning also creates some difficulties for teachers. They want to know in what ways the curriculum can stimulate the acquisition of so many words. Also, being excellent in English depends on the knowledge of the vocabulary of second and foreign language learners, and even native speakers. Although the development of vocabulary is dynamic, it creates a number of problems, especially for students whose native language is not English. Students with low vocabulary tend to perform poorly in courses related to language skills, linguistics, literature, and translation at the higher education level. Regarding the principles of teaching English vocabulary, it is important to explain the principles

of what vocabulary forms should teach and how they are taught. It is important to consider the aspects of vocabulary to be taught, as this is separate from the teaching of vocabulary and is consistent with its goals and the needs of the students.

Keywords: communication skills, syntax, teaching techniques, vocabulary, body language, visual aids

ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКЕ СТУДЕНТОВ, ИЗУЧАЮЩИХ АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЯЗЫК: проблемы и методы

Бабаева Мехрибан Иса

Азербайджанская спортивная академия

Преподаватель

mehriban.babayeva@sport.edu.az

РЕЗЮМЕ

Словарный запас – основа языка, и он очень важен при обычном изучении языка. Словарный запас – важная часть процесса обучения английскому языку. Он является очень эффективным средством общения, поскольку имеет первостепенное значение при устном взаимодействии между людьми. Важность изучения лексики также создает определенные трудности для преподавателей. Они хотят знать, как учебная программа может стимулировать усвоение большого количества слов. Кроме того, отличное владение английским языком зависит от знания лексики как изучающих второй и иностранный язык, так и носителей языка. Хотя развитие словарного запаса динамично, это создает ряд проблем, особенно для студентов, для которых английский не является родным языком. Студенты с ограниченным словарным запасом, как правило, демонстрируют низкую успеваемость на курсах, связанных с языковыми навыками, лингвистикой, литературой и переводом, в высших учебных заведениях. Что касается принципов преподавания английской лексики, важно объяснить, чему должна учить лексика и как она преподаётся. Важно учитывать аспекты преподавания лексики, поскольку это не связано с обучением лексике и соответствует её целям и потребностям студентов.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, синтаксис, методики обучения, словарный запас, язык тела, наглядные пособия

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent İradə Sərdərova